

ВПЛИВ ВІКТИМНОСТІ НА СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС ПІДЛІТКІВ

Депутатов В. О.

(Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «КНУ»)

Науковий керівник – канд. психол. наук, старший викладач кафедри практичної психології М. С. Великодна

Як відомо з соціальної психології, у кожній групі, малій чи великій, існує розподіл статусів, що варіює від лідерства до знехтуваності. Проблема знехтуваності та неприйнятості постає гостро саме у підлітків, це стає перепоною для інтимно-особистісного спілкування з однолітками. Підлітки «не пробачають» низький соціальний статус, як наслідок виникають такі явища як фізичний або психологічний булінг, небажання ходити до школи, низька зацікавленість у навчанні та ін. На формування соціального статусу впливає багато чинників, але на питання, чи впливає віктимність (тобто, певна сукупність свідомих та несвідомих дій або бездіяльність людини, що провокує бажання інших зробити її жертвою [1]) на соціальний статус, в розглянутих нами джерелах відповіді знайдено не було, саме тому ми вважаємо цю тему **актуальною**. Відповідно, **метою** роботи стало дослідити залежність соціального статусу в шкільному класі від віктимності у підлітків.

Виклад основного змісту. Для дослідження впливу віктимності на соціальний статус, нами було використано такі методи і методики:

— методика визначення схильності до віктимної поведінки О. О. Андроннікової [1];

— метод соціометрії [3].

Окрім стандартного, нами було використано модифікований відповідно до мети дослідження метод соціометрії, який визначав реальну віктимну поведінку підлітка; так, нами були додані такі питання:

1. З ким із класу найчастіше трапляються неприємні ситуації?

2. До кого в класі ставляться гірше за інших?

3. Кого в класі найчастіше за інших ображають?

На додані питання кожен респондент мав дати лише до 3-х відповідей (на відміну від стандартних, де вони давали 5 або 6 відповідей, в залежності від кількості учнів у класі). Модифікований варіант соціометрії дозволяє виявити підлітків, які уже виявляють віктимну поведінку, а не лише схильні до неї.

Експериментальною базою дослідження стала ЗОШ №69 (м. Кривий Ріг). Вибірку склали учні 8-их класів у кількості 29 осіб (до відсіву за шкалою соціальної бажаності відповідей кількість учнів складала 33 особи). Серед них було утворено 2 когорти: до першої когорти увійшли всі підлітки зі статусом «прийнятий» та вище (18 осіб), до другої – «неприйняті» та «знехтувані» (11 осіб).

За допомогою непараметричного U-критерію Манна-Уїтні нами було порівняно 2 групи за шкалами методики визначення схильності до віктимної поведінки. Порівнюючи когорти між собою, нами не було знайдено математично-достовірних відмінностей за шкалами агресивної, активної, ініціативної, пасивної, некритичної та реалізованої віктимності ($U_{емп1}=91$, $U_{емп2}=94,5$, $U_{емп3}=100,5$, $U_{емп4}=96,5$, $U_{емп5}=129$, $U_{емп6}=103,5$ відповідно при $U_{кр}=61$ на $0,01 < p < 0,05$ і $U_{кр}=47$ на $p < 0,01$). Таким чином, можна зробити висновок про те, що схильність до віктимної поведінки не впливає на соціальний статус у підлітків.

Для перевірки взаємозв'язку соціального статусу та віктимної поведінки в класі ми перевели соціальний статус у числове значення таким чином: статус «зірка» було переведено у значення "5", «знехтуваний» – у значення "1", всі інші – розподілені відповідно. Бали нараховувались так, що чим більше балів має підліток, тим яскравіше виявляється його віктимна поведінка. Для математичної обробки отриманих значень нами використовувався непараметричний ранговий коефіцієнт кореляції Спірмена (r_s). Порівнюючи значення між собою, нами було отримано слабкий обернений зв'язок ($r_s = -0,3885$), що свідчить про те, що чим вище соціальний статус підлітка, тим менше балів за віктимну поведінку він отримав.

За результатами модифікованого варіанту соціометрії нами було утворено інші 2 когорти: до першої увійшли всі, хто

отримав велику кількість балів (більше ніж середню кількість отриманих виборів одним респондентом в два рази, 9 осіб), до другої – ті, хто не отримав, або отримав маленьку кількість балів за проявами віктимної поведінки (20 осіб). Порівнюючи утворені групи за допомогою непараметричного U-критерію Манна-Уїтні за шкалами методики визначення схильності до віктимної поведінки, нами не було знайдено математично-достовірних відмінностей за шкалами агресивної, активної, ініціативної, пасивної, некритичної та реалізованої віктимності ($U_{\text{емп}8}=78$, $U_{\text{емп}9}=77,5$, $U_{\text{емп}10}=98$, $U_{\text{емп}11}=92$, $U_{\text{емп}12}=107$, $U_{\text{емп}13}=108$ відповідно при $U_{\text{кр}}=54$ на $0,01 < p < 0,05$ і $U_{\text{кр}}=40$ на $p < 0,01$). Це свідчить про те, що рівень усвідомлюваної схильності до віктимної поведінки не пов'язаний з реальною віктимною поведінкою підлітка в класі.

Аналізуючи усе зазначене, можна зробити такі висновки:

По-перше, усвідомлена схильність до віктимної поведінки не впливає на соціальний статус, що підтверджується математично.

По-друге, чим вище соціальний статус підлітка, тим менш віктимною здається його поведінка на думку однолітків, про що свідчить слабкий від'ємний зв'язок між цими двома змінними.

По-третє, схильність до віктимної поведінки прямо не пов'язана з її проявом. Для пояснення цього ми побудували кілька припущень:

1. Можлива недосконалість інструментарію: запропонована нами модифікація методу соціометрії не є стандартизованою; методика визначення схильності до віктимної поведінки О. О. Андроннікової не адаптована для підлітків.

2. Хоча методика визначення схильності до віктимної поведінки і має шкалу соціальної бажаності відповідей, проте відповіді на деякі запитання (особистісно-значущі для підлітка) могли бути неправдивими з тих чи інших причин;

3. Методика визначення схильності до віктимної поведінки, оскільки це опитувальник, вивчає внутрішній, а метод соціометрії – зовнішній погляд на поведінку індивіда.

Оскільки їх результати не збігаються, а відповіді щодо поведінки індивіда ззовні є більш об'єктивними, можна зробити висновок і про те, що деякі складові поведінки об'єктивно віктимної особистості не усвідомлюються, заперечуються нею, що може впливати і на відповіді опитувальника відповідно.

4. Оскільки в психології віктимність розглядається як вид опосередковано-аутоагресивної поведінки (Агазаде, до проблеми типології аутоагресивних явищ у психічно хворих, 1987), тобто "різновиду агресивної поведінки, при якій ворожій дії по якимось причинам (переважно соціальним – коли об'єкт, що викликав агресію, є недосяжним, занадто сильним – так чи інакше невразливий) не можуть бути звернені на подразнюючий об'єкт та спрямовуються суб'єктом на самого себе" [2, с.73], то за отриманими емпіричними даними можна зробити висновок про те, що як і будь-який інший вид аутоагресивності віктимність у різних підлітків має різну мету реалізації.

5. Можна також зробити й припущення про те, що деякі підлітки, швидко зрозумівши, що з більшості конфліктних ситуацій вони виходять переможеними, а в деяких випадках – жертвами, починають активно уникати будь-яких конфліктних ситуацій; таким чином, потенційно вони залишаються віктимними, проте, у поведінці це не проявляється; інші ж зрозуміли це, проте не намагаються цих ситуацій уникати; треті – просто не зрозуміли цього з відповідними результатами.

Оскільки після проведення дослідження залишилось ще декілька відкритих питань, нами вважається доречним продовжити досліджувати дану тему, проте не за номотетичним підходом, а за ідеографічним.

1. Малкина-Пых И. Г. Психология поведения жертвы [Електронний ресурс] / И. Г. Малкина-Пых. – Режим доступу: <http://flibusta.net/b/365872/read>

2. Психологічна енциклопедія / за ред. О. М. Степанова. – К.: Академвидав, 2006. – 424 с.

3. Столяренко Л. Д. Основы психологии: практикум / Л. Д. Столяренко. – Ростов на Дону: Феникс, 2006. – 704 с.